

Maria Malec
Instytut Języka Polskiego PAN
Kraków

WKŁAD KRAKOWSKIEGO JĘZYKOZNAWSTWA POLONISTYCZNEGO DO NAUKI O IMIONACH OSOBOWYCH

Krakowskie środowisko językoznawcze reprezentowane przez uczonych działających w Uniwersytecie Jagiellońskim oraz w placówkach Polskiej Akademii Nauk może się poszczycić znacznymi osiągnięciami w naukowym opracowaniu problematyki używanych w Polsce imion osobowych¹.

Prawdziwie naukowe badania nad imionami osobowymi rozpoczął w Polsce Witold Taszycki (1898–1979), absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, polonista i slawista, profesor uniwersytetu lwowskiego i krakowskiego, wydając w r. 1925 pracę pt. *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*. Jej podstawę stanowi wiarygodny materiał źródłowy wydobyty z oryginalnych dokumentów XII i XIII w. Autor opracował w niej imiona rodzimego (słowiańskiego) pochodzenia, opisał ich budowę i znaczenia motywujących je leksemów, przedstawił ich klasyfikację, wyróżniając imiona dwuczłonowe, np. *Bole-sław*, *Bogu-chwał*, *Raci-bor* i pochodzące od nich zdrobnienia, jak *Bolek*, *Bogusz*, *Racisz* oraz imiona jednoczłonowe pochodzące od wyrazów pospolitych, jak *Gęba*, *Pysk*, *Wilk*. Praca ta zyskała wielkie uznanie w całej Słowiańszczyźnie.

W. Taszycki rozpoczął następnie w latach 30. ubiegłego wieku, już jako profesor uniwersytetu lwowskiego, prace nad *Słownikiem staropolskich nazw osobowych*².

---

¹ Termin „imię” lub „imię osobowe” jest we współczesnej onomastyce stosowany w odniesieniu do imienia własnego osób, tj. imienia nadawanego w akcie nominacji, zwykle z woli rodziców lub opiekunów podczas chrztu lub w urzędzie stanu cywilnego, a w dawnych kulturach podczas specjalnego obrzędu. Imiona osobowe są częścią szerszej kategorii nazw osobowych, w skład której oprócz imion wchodzi nazwiska, przezwiska, przydomki, pseudonimy oraz nazwy zbiorowości ludzkich, jak np. nazwy narodowości, czy nazwy mieszkańców.

² Z pomysłem opracowania historycznego słownika nazw własnych (osobowych i miejscowych) wystąpił po raz pierwszy na początku XX w. Z. Gloger, autor *Encyklopedii staropolskiej ilustrowanej* (1900–1903). Jego myśl podjął następnie J. Łoś (1860–1928), profesor filologii słowiańskiej na UJ, który planował początkowo, aby nazwy własne (tak osobowe, jak i miejscowe) włączyć do projektowanego w tym czasie *Słownika staropolskiego*. O prehistorii

Zamierzał wydobyć ze wszystkich opublikowanych do r. 1500 źródeł polskiego średniowiecza nazwy osobowe (imiona, patronimika, nazwiska, przyzwiska i nazwy heraldyczne – w kontekście opisowych elementów identyfikacyjnych) i opracować je w formie ułożonych alfabetycznie artykułów słownikowych. Gromadzenie materiału rozpoczął we Lwowie, w czym pomagali mu studenci prowadzonego przezeń seminarium sławistycznego i polonistycznego. Materiał ten zdołał Profesor przewieźć po II. wojnie światowej do Krakowa, gdzie kontynuował tę pracę, jako profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i kierownik Katedry Języka Staropolskiego, przy pomocy swoich asystentów. Wkrótce też (w r. 1952) zdołał stworzyć dla kontynuacji *Słownika* Pracownię Onomastyczną przy Oddziale Krakowskim Polskiej Akademii Nauk. Prace zbierackie i koncepcyjne nad *Słownikiem* trwały jeszcze kilka lat. *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego zaczął się ukazywać w r. 1965, druk siedmiotomowego wydawnictwa ukończono w r. 1987, już po śmierci naczelnego redaktora. Zespół redakcyjny stanowili w różnych okresach: Maria Bobowska-Kowalska, Janina Czerna-Szymowa, Aleksandra Dudek-Cieślakowa, Zofia Kowalik-Kaletowa, Zygmunt Klimek, Maria Malec, Kazimierz Rymut, Elżbieta Supranowicz, Adam Turasiewicz. Doradcą naukowym do nazw osobowych pochodzenia niemieckiego był Ludwik Zabrocki, recenzentem Maria Karpluk³.

Trudno przecenić znaczenie zebranego i wstępnie opracowanego materiału zawartego w tym słowniku dla dalszych badań onomastycznych, nie tylko nad imionami i innymi nazwami osobowymi, również nad nazwami miejscowymi motywowanymi przez nazwy osobowe, a także jego przydatność przy badaniach leksyki polskiej. Jest to pierwszy w Słowiańszczyźnie tak obszerny zbiór nazw osobowych z dokumentacją historyczną, z obszernymi kontekstami, obejmujący źródła X–XV w.

Po ukończeniu i wydaniu *Słownika* zespół redakcyjny opracował i wydał pod red. A. Cieślakowej i M. Malec *Indeks a tergo do Słownika staropolskich nazw osobowych* (1993) stanowiący pomoc przy badaniach słowotwórczych.

Nazwy osobowe prezentowane w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* nie były objaśniane pod względem językowego i kulturowego pochodzenia, gdyż zdaniem redaktora naczelnego, przedłużyłoby to niezmiernie jego ukazywanie się. Po opublikowaniu całości *Słownika*, a także po ukazaniu się wielu artykułów i monografii (o czym niżej) na temat staropolskich nazw osobowych inspirowanych materiałem tego *Słownika* powstał projekt opracowania *Słownika etymologiczno-motywacyjnego staropolskich nazw osobowych*, pod red. A. Cieślakowej, M. Malec i K. Rymuta. Został on zrealizowany w Pracowni Antroponimicznej Instytutu Języka Polskiego

---

pomysłów dotyczących potrzeby opracowania słowników onomastycznych pisze W. Taszycki we wstępie do tomu I *Słownika staropolskich nazw osobowych*, s. V–VI.

³ Oprócz grona redakcyjnego w pracach nad *Słownikiem* pomagali pracownicy nieetatowi, zatrudnieni na pracach zleconych, których spora gromadka przewinęła się, szczególnie w początkowym okresie, przez Pracownię Onomastyczną. Byli to przeważnie poloniści o kierunku językoznawczym, asystenci profesora W. Taszyckiego w UJ. Warto przytoczyć ich nazwiska, znane późniejszym pokoleniom krakowskiej polonistyki: J. Bubak, M. Chłopicka, B. Dunaj, L. Górka, M. Gruszczyńska, M. Załupska-Jeżowa, M. Karaś, M. Karpluk, K. Warczewska-Klimkowa, A. Koronczewski, W. Lubaś, A. Łęgowska, W. Miodunka, M. Nowotna-Szybistowa, A. Orzechowska, J. Pyzik, D. Rypeś, A. Siudut, E. Trzaska, J. Strutyński, D. Wesołowska, B. Winiarzowa, A. Zajda. W pracach technicznych pomagała I. Wąs-Miksowa.

PAN⁴ i ukazał się w l. 1995–2000, w 6 częściach autorskich objaśniających kolejno: nazwy osobowe odapelatywne (w tym słowiańskie imiona dwuczłonowe i od nich pochodzące skrócenia i zdrobnienia), nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego (w tym imiona chrześcijańskie), odmiejscowe i odetniczne nazwy osobowe, nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego oraz nazwy heraldyczne. *Słownik etymologiczno-motywacyjny...* (dalej SEMot) odwołuje się do materiału źródłowego w edycji podstawowej *Słownika staropolskich nazw osobowych*, daje objaśnienia etymologiczne i motywacyjne, a przez układ gniazdowy haseł ukazuje motywację nazw w przestrzeni antroponimicznej. W trzech spośród sześciu części, objaśniane są m.in. imiona: rodzime (słowiańskie) w cz. 1, zapożyczone – chrześcijańskie oraz pochodzenia literackiego w cz. 2, pochodzenia germańskiego w cz. 3.

Z inicjatywy A. Cieślukowej i pod jej redakcją zespół Pracowni Antroponimicznej oraz zaproszeni specjaliści opracowali część 7. *Słownika etymologiczno-motywacyjnego staropolskich nazw osobowych* (wyd. w r. 2002). Zawiera ona na wstępie objaśnienia występujących w podstawowej edycji a dotąd niezinterpretowanych w SEMot nazw osobowych: pochodzenia litewskiego (opr. W. Smoczyński z UJ), ormiańskiego (A. Pisowicz z UJ), łacińskiego (J. Szymowa z IJP PAN), oraz nazw osobowych noszonych przez Żydów polskich (M. Sitarz z UJ). W 7. części SEMot-u zamieszczono w dalszej kolejności alfabetyczny wykaz wszystkich nazw osobowych występujących w podstawowej edycji *Słownika* wraz z suplementem i dodatkami na końcu tomu 2 i 6, z odesłaniami do tomu (części) i strony, na której się dana nazwa znajduje w edycji podstawowej i jest objaśniona w *Słowniku*. W ten sposób uczniowie prof. W. Taszyckiego zwieńczyli jego słownikowe zamierzenie i dali badaczom onomastyki oraz słownictwa polskiego i słowiańskiego wyczerpująco opracowany fundament do dalszych różnego typu badań związanych bezpośrednio lub pośrednio z polskimi nazwami osobowymi.

Materiały *Słownika staropolskich nazw osobowych* były wykorzystywane przez badaczy nazewnictwa osobowego na długo przed jego ukończeniem. Wpływ osobowości naukowej profesora W. Taszyckiego, jego oddanie dla nowej, rozwijającej się dyscypliny naukowej, utworzenie w Krakowie Pracowni Onomastycznej, kierowanej przez tego uczonego, wydawanie pod jego wieloletnią redakcją czasopisma „Onomastica” (od r. 1955), poświęconego problematyce nazw własnych oraz specjalistycznej *Bibliografii onomastyki polskiej* (od r. 1960), inspirowały krakowskich językoznawców do badań nad nazwami osobowymi, w tym także nad problematyką imion, ich pochodzeniem, budową, przemianami i związkami z procesami historycznymi i kulturowymi.

W 2 poł. XX w. powstało wiele ważnych monografii i artykułów poświęconych imionom osobowym, których autorami byli uczniowie i współpracownicy profesora W. Taszyckiego.

Wiele uwagi poświęcono imionom pochodzenia słowiańskiego. Ukazały się następujące monografie: M. Karpluk: *Słowiańskie imiona kobiece* (1961) – praca ukazuje staropolskie imiona żeńskie na tle słowiańskim, objaśnia ich leksykalną moty-

⁴ Pracownia Antroponimiczna jest inną nazwą wcześniejszej Pracowni Onomastycznej. Wchodzi ona obecnie w skład Zakładu Onomastyki Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie (dalej IJP PAN).

wację, budowę słowotwórczą i relacje zachodzące między imionami żeńskimi i męskimi. M. Malec w pracy *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych* (1971) dała przegląd zachowanego w źródłach XI–XV w. imiennictwa dwuczłonowego, włączając doń rekonstrukcje z nazw miejscowych. Autorka uwzględniła w tej pracy wcześniejsze wyniki badań porównawczych nad słowiańskim i indoeuropejskim imiennictwem dwuczłonowym (przede wszystkim prace W. Taszyckiego i T. Milewskiego) i starała się określić warstwę podstawową imion dwuczłonowych zachowujących pierwotną budowę od późniejszych zmian i przekształceń, także tych, które wynikały z działania obcych, najczęściej niemieckich substytucji graficzno-fonetycznych. Nowością w przeglądzie imion jest ich układ gniazdowy wokół form pierwszego i drugiego członu, a także podawanie porównawczego materiału z innych języków słowiańskich i uwzględnienie frekwencji zapisów danego imienia, według zasobów kartoteki *Słownika staropolskich nazw osobowych*. Druga monografia tejże autorki nosi tytuł: *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych* (1982). Zajmuje się ona, jak sam tytuł wskazuje, derywacją od imion dwuczłonowych, która polega najczęściej na skracaniu podstawy słowotwórczej i użyciu odpowiednich przyrostków prostych (I. stopnia) lub złożonych (II. stopnia). W pracy tej ukazano strukturę słowotwórczą derywatów, problemy ich analizy genetycznej i funkcjonalnej, oraz zjawisko wielomotywacyjności niektórych derywatów. Ilustracja materiałowa podaje frekwencję poszczególnych imion skróconych według kartoteki *Słownika staropolskich nazw osobowych*. Jest też ukazana dystrybucja tworzących je sufiksów.

Wymienione monografie zostały dostrzeżone i przyjęte z uznaniem, o czym świadczą liczne recenzje i polemiki w polskich i zagranicznych czasopismach, a także liczba do dziś stosowanych cytowań i do dziś prowadzonych naukowych dyskusji, rozwijających niektóre aspekty tej problematyki.

Pozycję polskiego i słowiańskiego imiennictwa dwuczłonowego na tle porównawczym indoeuropejskim badał T. Milewski (1906–1966), sławista i indoeuropeista, profesor UJ, a wyniki badań ogłosił w kilku artykułach, m.in. *O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych* ((1961) 1969), *Słowiańskie imiona złożone na tle porównawczym*, ((1963) 1969), *Polskie imiona złożone nieznanym innym językom słowiańskim* ((1960) 1969). Warto też wskazać późniejsze zainteresowania krakowskich językoznawców tą tematyką. O roli derywacji paradygmatycznej w tworzeniu prasłowiańskich imion dwuczłonowych pisała A. Cieślíkowa (1993). K. Rymut próbował określić zasób leksemów w prasłowiańskich imionach złożonych (1993), a M. Malec badała ich dobór znaczeniowy (1993). Z. Kaleta na przykładach staropolskich imion złożonych z członami *-mir-*, *-mysł-*, *-stław-* na tle indoeuropejskim próbowała ukazać świat ludzkich wartości odzwierciedlony w imionach (1995). Pisano także o imionach dwuczłonowych motywujących inne nazwy własne. Rozpoczyna te wystąpienia dawny artykuł M. Karasia *O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych* (1956), kończy je artykuł K. Skowronek *Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie* (1995).

Z dziedzictwa prasłowiańskiego język staropolski przejął nie tylko dostojne imiona dwuczłonowe o charakterze życzącym, tzw. imiona dobrej wróżby i pochodzące

od nich imiona skrócone i spieszczone (hipokorystyczne), lecz także imiona jednotematowe motywowane przez wyrazy pospolite, przymiotniki, imiesłowcy, rzeczowniki i czasowniki. Ich semantyka jest różnaita, mogą to być imiona życzące, jak *Kochan* ‘niech będzie kochany’, mówiące o uczuciach towarzyszących narodzeniu dziecka, jak *Obiecan*, *Żdan* ‘obiecany, oczekiwany’, albo imiona o symbolice ochronnej, związanej z wierzeniami w złe moce czyhające na zgubę dziecka, są one motywowane przez leksemy o wydźwięku negatywnym, odstrasającym, np. *Wygnan*, *Mazan*, *Grozim*, należą tu imiona od nazw groźnych zwierząt, np. *Wilk*, *Żbik*, niektórych roślin, np. *Ślaz*, *Rzeczucha* itp., niektóre z nich mogły też mieć pierwotnie charakter przezwiskowy. O imionach z pochodzenia jednotematowych pisał w swej pracy W. Taszycki (1925: 59), później A. Cieślikowa w monografii *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe* (1990: 211); obszerniej, także o imionach ochronnych (apotropaicznych) M. Malec w artykułach *Początki słowiańskich imion w formie imiesłowów biernych* (1998: 305–312) oraz *Najdawniejsze polskie imiona apotropaiczne* (1999: 124–129), por. także (Malec 2001: 24–27; 72–75).

Słowiańska kultura rodzima z jej wierzeniami i magicznymi praktykami, z którymi ściśle był powiązany system imienniczy, znalazła się już u początków polskiej państwowości pod potężnym wpływem kultury chrześcijańskiej, jej religii i uniwersalnej antroponimii związanej z kultem świętych. Wraz z przebudową mentalności ludzi z magicznej na religijną, następowała zmiana w nadawaniu imion. Imiona rodzime zaczęły ustępować imionom chrześcijańskim zapożyczonym z obcych języków, a więc polskim użytkownikom znaczeniowo niezrozumiałym, mającym w zamian odniesienia do motywujących je kulturowo świętych Kościoła. Wybór imienia zaczęto łączyć z wyborem noszącego to imię świętego jako wzoru życia i orędownika w niebie.

Imiona rodzime i chrześcijańskie współistniały w polskiej antroponimii przez kilka wieków, dopiero na przełomie XV i XVI w., jak tego dowodzą badania M. Karpluk (1955), widać wyraźny i gwałtowny spadek nadawania imion pochodzenia słowiańskiego. Zostają one zastąpione przez imiona chrześcijańskie. Wyjątkowo pozostają w powszechnym użyciu dwuczłonowe imiona świętych, jak *Stanisław*, *Kazimierz*, *Wojciech*, o czym pisała M. Malec (1994a). Renesans nadawania imion pochodzenia słowiańskiego następuje w XIX w. pod wpływem idei romantyzmu nawiązującego do przeszłości i tradycji, a także z przyczyn patriotycznych, po utracie przez Polskę niepodległości.

Imiona chrześcijańskie zapożyczane z języków obcych były przyswajane do języka polskiego pod względem fonetycznym i włączane do jego systemu fleksyjnego i słowotwórczego. Były to w pierwszej kolejności imiona biblijne ze Starego Testamentu, jak *Adam*, *Ewa*, *Abraham*, z Nowego Testamentu imiona apostołów i ewangelistów, jak *Piotr*, *Jan*, *Andrzej*, *Marek*, *Łukasz* itd., dalej imiona starochrześcijańskich męczenników i wyznawców, wreszcie imiona świętych średniowiecza i czasów nowożytnych. Pochodziły z różnych języków, jak hebrajski, aramejski, grecki, łaciński, języki germańskie, i in., przechodziły przez różne języki pośredniczące, np. z hebrajskiego przez grekę i język staro-cerkiewno-słowiański lub z greki przez łacinę

i czeski, lub wprost z łaciny, lub poprzez język niemiecki, lub niekiedy poprzez języki ruskie.

Mechanizmy zapożyczania przez język polski obcych imion były także przedmiotem zainteresowania językoznawców krakowskich. O oboczności *Pabian // Fabian* pisał W. Taszycki (1965), dyskutowano o imieniu *Tworzyjan* i powstaniu spółgłoski *f* w języku polskim (Reczek 1965; Karpluk 1968; 1977; Kowalik-Kaleta 1975). Zapożyczeniom imion wczesnochrześcijańskich poświęciła kilka ważnych artykułów M. Karpluk, badając drogi zapożyczenia, m.in. wpływ języka staro-cerkiewno-słowiańskiego i staroczeskiego. Pisała o imionach typu *Koźma*, *Łuka* (1972), *Bartłomiej*, *Maciej* (1973), *Paweł* (1978), *Szawel*, *Gawel*, *Wawrzyniec* (1979), *Mikołaj* (1980), *Michał* (1983). J. Safarewicz (1904–1992), filolog klasyczny i lituanista, profesor UJ, pisał o łacińskich imionach na *-ius* w polszczyźnie (1969) oraz o polskich imionach osobowych pochodzenia litewskiego (1950). Mechanizmy zapożyczeń badał również S. Urbańczyk (1909–2001), polonista i sławista, prof. UJ i redaktor *Słownika staropolskiego*. Pisał polemicznie o polskich odpowiednikach łacińskich imion na *-ius* (1974) oraz o przyswajaniu grecko-łacińskich imion na *-eus*, *-oos* w języku polskim (1982).

Zapożyczone imiona chrześcijańskie doczekały się też osobnej monografii. M. Malec w książce *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce* (1994) dała przegląd używanych w średniowieczu obcego pochodzenia imion chrześcijańskich, określając na podstawie materiałów *Słownika staropolskich nazw osobowych* i archiwalnej kartoteki frekwencję, chronologię występowania i geografie poszczególnych imion. Uwzględniła formy podstawowe imion (męskie i żeńskie) wraz z wariantami oraz derywaty słowotwórcze (zdrobnienia i spieszczenia). Imiona zostały w większości objaśnione etymologicznie, zostały też wskazane możliwe pośrednictwa w zapożyczeniu oraz motywacja hagiograficzna. W części analitycznej, uwzględniając dotychczasowe osiągnięcia badawcze, omówiono językowe i kulturowe źródła zapożyczeń, problemy fonetyki zapożyczeń, adaptację fleksyjną imion zapożyczonych oraz słowotwórstwo form pochodnych. Autorka zwróciła uwagę na fakt, iż słowotwórstwo derywatów od imion zapożyczonych jest oparte na rodzimym wzorze derywacyjnym (derywacji od imion pochodzenia słowiańskiego), dotyczy to zarówno konstruowania pierwiastka hipokorystycznego (pnia hipokorystycznego), jak i repertuaru rodzimych sufiksów.

W tym miejscu pragnę zwrócić uwagę na wkład J. Kuryłowicza (1895–1978), indoeuropeisty i semitologa, profesora UJ, do metodologii badań nad derywatami odmiennymi. W czterech artykułach autor ten rozwija zasady tworzenia form skróconych i hipokorystycznych od imion podstawowych, najprzystępniej (operując materiałem porównawczym z języków indoeuropejskich, także przykładami polskimi) w artykule *O niektórych właściwościach imion skróconych* (1968). Jego teoria na temat pierwiastka hipokorystycznego i sam termin na trwałe weszły do nauki o imionach.

Imiona zapożyczone w głębokim średniowieczu, jak *Piotr*, *Paweł*, *Maciej*, *Andrzej*, *Małgorzata*, *Agnieszka*, *Łucja* itd. zachowały swój kształt do dziś niezmienny, co więcej są one współcześnie najczęściej nadawane.

Zagadnieniom zmiany w repertuarze używanych imion oraz motywacji ich wyboru poświęcano wiele uwagi (nie tylko w Krakowie) odkąd weszły w życie badania nad nazwami osobowymi zapisanymi w metrykach kościelnych (ślubów, chrztów i zgonów), prowadzonych od XVI w. i w dużej mierze zachowanych w kancelariach kościołów rzymsko katolickich. W środowisku krakowskim badania takie prowadził w latach 80. ubiegłego wieku E. Klisiewicz na podstawie metryk z parafii Rudawa koło Krakowa. Interesującą pracę magisterską na ten temat napisał w r. 2000 na UJ pod kierunkiem prof. B. Dunaja S. Dziadkovic: *System antroponimiczny Pcimia w latach 1617–1899*, pokazując m.in. w kilku przedziałach czasowych zmiany repertuaru imion oraz zmiany motywacji ich wyboru. Imiona mieszkańców Olesna na Śląsku Opolskim i ich socjologiczne uwarunkowania były w 2000 roku przedmiotem artykułu M. Magdy-Czekaj (z IJP PAN). Ciekawy artykuł o imionach zakazanych i unikanych ogłosiła w r. 2004 A. Krawczyk-Tyrpa (z IJP PAN). O imionach modnych, zmianach w repertuarze imion, wpływach francuskich na imiennictwo polskie oraz o nadawaniu imion w świetle przepisów administracyjnych pisał J. Bubak, profesor UJ, autor *Księgi naszych imion* (1993), pierwszego, po J. S. Bystronia *Księdze imion w Polsce używanych*, nowoczesnego, popularnonaukowego kompendium imion używanych w Polsce (z obszernym, na naukowych podstawach opartym i napisanym przystępnie wstępem oraz słownikiem imion z cennymi objaśnieniami). Społeczny i kulturowy aspekt nadawania nowych imion w Polsce, funkcjonowanie imion we współczesnej polszczyźnie, zjawisko mody i zagadnienia związane z użyciem imion w tekście rozpatrywała prof. A. Cieślíkowa z IJP PAN (Cieślíkowa 1988; 1994; 1999).

Niezwykle przydatnym do badań nad funkcjonowaniem imion w minionym stuleciu stał się wydany przez K. Rymuta (IJP PAN) w r. 1995 *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych* (dalej SIW). Został on opracowany na podstawie materiałów Rządowego Centrum Informatycznego PESEL, według stanu banku danych z kwietnia 1994 r., i zawiera alfabetyczny wykaz imion polskich obywateli. Każde imię jest opatrzone informacją o jego frekwencji całkowitej i w poszczególnych (49) województwach (wg podziału sprzed ostatniej reformy administracyjnej). Podawana jest ponadto ogólna frekwencja danego imienia w kolejnych dziesięcioleciach, począwszy od osób urodzonych przed 1920 r. Informacje o chronologii i geograficznym rozmieszczeniu imion pozwalają śledzić ich zmieniającą się popularność w ciągu XX wieku⁵.

Imiona używane wśród ludu były przedmiotem badań A. Zaręby, polonisty i slawisty, profesora UJ. W obszernej, pionierskiej pracy pt. *Polskie imiona ludowe* (1957; 1959), opartej na własnych badaniach terenowych na całym obszarze Polski (w latach 1954–1955), a także na odpowiedziach na kwestionariusze, autor przedstawił zagadnienia fonetyki imion, słowotwórstwa, swoistego tworzenia zdrobnień i augmentatywów oraz fleksji. Zwrócił też uwagę na geografię zjawisk i wpływy obce, na popularność imion, na deprecjację imion i apelatywizację np. *Feluś* ‘urwis’, *Jewa* ‘złościca’, *Jaś* ‘niedołęga’, na różne pozajęzykowe zjawiska związane z imio-

⁵ Zob. dalsze informacje o zasobie imion zarejestrowanych w SIW, ich językowym i graficznym kształcie oraz badaniach nad ich strukturą statystyczną (Malec 2001: 90–95).

nami oraz przedstawił opracowany i usystematyzowany zbiór polskich imion ludowych. Ludowe imiona męskie zdrobniałe i spieszczone występujące w pieśniach ludu polskiego opracowała Z. Kurzowa, na podstawie *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga (1970).

Swoistą syntezę badań nad problematyką imion przynosi praca M. Malec *Imię w polskiej antroponimii i kulturze* (2001). Autorka określa na wstępie pozycję imienia osobowego wśród innych nazw własnych, w szczególności wobec innych nazw osobowych, jak nazwisko i przezwisko. Są to różne kategorie nazw osobowych wyróżniane ze względu na szczególną sytuację pragmatyczną w procesie nominacji, różny sposób funkcjonowania w komunikacji językowej, różny sposób reprezentowania osoby i różny status prawny (zob. Malec 2002: 15–16). W dalszych częściach pracy przedstawiono *Imię w polskim systemie językowym*, dając leksykalną i gramatyczną charakterystykę używanych w Polsce imion zarówno rodzimego pochodzenia jak i zapożyczonych, omówiono też sposoby ich adaptacji i słowotwórstwo derywatywów. Kolejny rozdział: *Imię w komunikacji społecznej* omawia podstawowe funkcje imienia osobowego, jego rolę w identyfikacji osoby, funkcjonowanie w języku oficjalnym i potocznym, poprawność, ochronę prawną imienia i przepisy administracyjne dotyczące jego nadawania, hipokorystyczność form w stosunkach nieoficjalnych. Przedstawiane są zagadnienia związane z symboliką imion, motywacją magiczną, religijną, rodzinną i patriotyczną oraz estetyczną. Poruszane są sprawy związane z nadawaniem dziecku dwu lub większej liczby imion oraz okoliczności związane ze zmianą imienia. Omawiana jest problematyka społeczna związana z imionami, ich zróżnicowaniem w różnych warstwach społecznych (imiona dynastyczne, rycerskie, ludowe, imiona na pograniczach etnicznych), oraz ostatnie badania nad strukturą statystyczną imion. Rozdział *Imię jako tworzywo innych nazw* ukazuje imiona jako źródło motywacji innych nazw osobowych (przezwoisk, nazwisk, pseudonimów) oraz nazw miejscowych a także innych obiektów związanych z przyrodą ożywioną i nieożywioną. Zwrócono też uwagę na kwestię apelatywizacji imion. Końcowy rozdział *Imię w przestrzeni nierealistycznej* porusza zagadnienia imion w polskich mitach dynastycznych, w twórczości folklorystycznej, w twórczości i onomastyce literackiej. Na końcu cytowana jest obszerna bibliografia dotycząca poruszanych zagadnień. W pracy tej autorka ukazała różne aspekty badań nad imionami osobowymi w Polsce, różne stanowiska i własne przemyślenia.

Na związek między imiennictwem osobowym a kulturą wskazywał T. Milewski w artykule *Imiona osobowe jako zwierciadło kultury* ((1963) 1969: 147). Pisał tam m.in.:

Imiona osobowe tworzą system, który wyodrębniając się z całości języka pewnymi specyficznymi cechami, stanowi równocześnie część tradycji prawno-obyczajowej każdego społeczeństwa. Imiona, będąc tworami językowymi, są równocześnie środkiem orientacji w obrębie społeczeństwa, systemem klasyfikacji jego członków. W tych warunkach zachodzi niewątpliwie związek między imiennictwem osobowym a kulturą [...].

W zakończeniu pragnę nadmienić, że onomastyka, a w jej obrębie nauka o imionach osobowych, uprawiana jest w większej lub mniejszej mierze na wszystkich pol-

skich uniwersytetach. Ważniejsze dokonania dotyczące imion starałam się uwzględnić w omawianej wyżej monografii.

Literatura

- BUBAK J., 1978, *Imiona modne*, „Onomastica”, R. XXIII, s. 177–182.
- BUBAK J., 1988, *Nadawanie imion w Polsce w świetle przepisów administracyjnych*, [w:] *VI Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna. Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej*, pod red. E. Homy, Szczecin, s. 173–182.
- BUBAK J., 1993, *Księga naszych imion*, Wrocław.
- BUBAK J., 1996, *Francuskie imiona w historii języka polskiego*, „Onomastica”, R. XLI, s. 65–72.
- CIEŚLIKOWA A., 1988, *Spółeczny i kulturowy aspekt nadawania nowych imion w Polsce*, [w:] *VI Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna...*, s. 183–190.
- CIEŚLIKOWA A., 1990, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław.
- CIEŚLIKOWA A., 1993, *Rola derywacji paradygmatycznej w tworzeniu prastowiańskich imion dwuczłonowych*, „Namenkundliche Informationen”, z. 17: *Anthroponymica Slavica*, red. W. Wenzel, Leipzig, s. 37–43.
- CIEŚLIKOWA A., 1994, *Imiona i nazwiska we współczesnej polszczyźnie. Moda i użycie tekstowe*, [w:] *Polshczyzna a! Polacy u schyłku XX wieku*, pod red. K. Handke i H. Dalewskiej-Greń, Warszawa, s. 185–198.
- CIEŚLIKOWA A., 1995, *Przyswajanie obcych imion w języku polskim, dawniej a dziś*, [w:] *Kultura języka dziś*, red. W. Pisarek, H. Zgółkowa, Poznań, s. 134–143.
- CIEŚLIKOWA A., 1996, *Różnice między kategoriami antroponimicznymi dostrzegalne w tekstach historycznych*, [w:] *12. slovenská onomastická konferencia. 6. seminár „Onomastica a škola”*, red. M. Majtán, F. Ruščák, Prešov, s. 63–67.
- Indeks a tergo do Słownika staropolskich nazw osobowych*, pod red. A. Cieślikowej i M. Malec, Kraków 1993.
- KALETA Z., 1995, *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (Semantyka imion staropolskich z członami -mir-, -myśl-, -staw- na tle indoeuropejskim)*, „Slavia Occidentalis”, R. III, s. 7–13.
- KARPLUK M., 1957, *Z badań nad polskim nazewnictwem osobowym XV i początków XVI wieku*, „Onomastica”, R. III, s. 179–187, 381–392.
- KARPLUK M., 1961, *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław.
- KARPLUK M., 1972, *Ślady liturgii słowiańskiej w staropolskich imionach chrześcijańskich (typ Koźma, Łuka)*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, seria 4: „Językoznawstwo”, Warszawa, s. 155–161.
- KARPLUK M., 1973, *O staropolskim przejmowaniu imion wczesnochrześcijańskich (typ Bartłomiej, Maciej)*, „Onomastica”, R. XVIII, s. 153–172.
- KARPLUK M., 1979a, *Dalszy ślad liturgii słowiańskiej w staropolskiej antroponimii: Paweł*, „Z polskich studiów sławistycznych”, seria 5: „Językoznawstwo”, Warszawa, s. 493–499.
- KARPLUK M., 1979b, *Na tropach bohemizmów w staropolskich imionach chrześcijańskich (Szaweł, Gaweł, Wawrzyniec)*, „Onomastica”, R. XXIV, s. 111–123.
- KARPLUK M., 1980, *Staropolskie warianty imienia Mikołaj (na tle słowiańskim)*, „Onomastica”, R. XXV, s. 103–114.
- KARPLUK M., (1982) 1984, *Imiona apostołów i ewangelistów jako świadectwo oddziaływania liturgii słowiańskiej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego”, nr 3: „Sławistyka”, s. 63–68.
- KLISIEWICZ E., 1989, *Męskie imiona chrześcijańskie w parafii Rudawa koło Krakowa z lat 1570–1897 (na podstawie ksiąg metrykalnych)*, „Onomastica”, R. XXXIII, s. 169–181.
- KRAWCZYK-TYRPA A., 2004, *Imiona zakazane i unikane*, [w:] *Nazwy mówią*, pod red. M. Pająkowskiej-Kensik i M. Czachorowskiej, Bydgoszcz, s. 80–94.
- KURYŁOWICZ J., 1958, *O niektórych właściwościach imion skróconych*, [w:] *Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki*, Wrocław, s. 176–181.

- KURZOWA Z., 1970, *Męskie imiona zdrobniałe i spieszczone w pieśniach ludu polskiego (na podstawie Dzieł wszystkich Oskara Kolberga)*, „Onomastica”, R. XV, s. 234–281.
- MAGDA-CZEKAJ M., 2000 (2001), *Imiona mieszkańców Olesna na Śląsku Opolskim i ich socjologiczne uwarunkowania od XVI do I. połowy XX wieku*, „Onomastica”, R. XLV, 191–210.
- MALEC M., 1971, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław.
- MALEC M., 1982, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław.
- MALEC M., 1994, *Imiona chrześcijańskie o rodowodzie słowiańskim w Polsce*, [w:] *Studia historyczno-językowe*, t. 1, pod red. M. Kucały i Z. Krazyńskiej, Kraków, s. 65–71.
- MALEC M., 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków.
- MALEC M., 1996, *O imionach i nazwiskach w Polsce. Tradycja i współczesność*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”, nr 23, Kraków.
- MALEC M., 1998, *Początki słowiańskich imion w formie imiesłówów biernych*, [w:] *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, pod red. J. Ruska i W. Borysia, Warszawa, s. 305–312.
- MALEC M., 1999, *Najdawniejsze polskie imiona apotropaiczne*, „Acta Onomastica”, R. XL, Praha, s. 124–129.
- MALEC M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków [tu obszerna bibliografia dotycząca imion].
- MILEWSKI T., 1969, *Indoeuropejskie imiona osobowe*, Wrocław [tu m.in. przedruk cytowanych w tekście artykułów z lat 1960 (s. 220–226), 1961 (s. 198–212), 1963 (s. 147–154; 213–219)].
- Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, pod red. A. Cieślukowej, M. Malec, K. Rymuta, t. 1–7, Kraków 1995–2002; cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, opr. A. Cieślukowa przy współpr. J. Szymowej i K. Rymuta; cz. 2: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, opr. M. Malec; cz. 3: *Odapelatywne nazwy osobowe*, opr. Z. Kaleta, przy współpr. E. Supranowicz i J. Szymowej; cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, opr. E. Supranowicz; cz. 5: *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, opr. Z. Klimek; cz. 6: *Nazwy heraldyczne*, opr. M. Bobowska-Kowalska; cz. 7: *Suplement. Rozwiązanie licznych zagadek staropolskiej antroponimii*, pod red. A. Cieślukowej, tu rozdziały autorskie: *Nazwy osobowe Żydów. Próba objaśnienia*, opr. M. Sitarz, s. 1–18; *Nazwy osobowe „litewskie”*, opr. W. Smoczyński, s. 19–30; *Nazwy osobowe Ormian*, opr. A. Pisowicz, s. 31–41; *Łacińskie odapelatywne nazwy osobowe. Próba objaśnienia*, opr. J. Szymowa, s. 42–80; *Indeks odesłań i uzupełnień*, opr. zespół, s. 81–662.
- Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, Kraków 1995.
- Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego, t. 1–6, Wrocław 1965–1983; t. 7: *Suplement*, oprac. pod kierunkiem M. Malec, Wrocław 1984–1987.
- SAFAREWICZ J., 1950, *Polskie imiona osobowe pochodzenia litewskiego*, „Język Polski”, R. XXX, s. 113–119.
- SAFAREWICZ J., 1969, *Łacińskie imiona osobowe na -ius w polszczyźnie*, „Język Polski”, R. XLIX, s. 57–61.
- SKOWRONEK K., 1995, *Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie*, „Onomastica”, R. XL, s. 73–100.
- TASZYCKI W., 1924, *Polskie nazwy osobowe*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”, nr 5, Kraków.
- TASZYCKI W., 1925, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków.
- URBAŃCZYK S., 1974, *Polskie odpowiedniki łacińskich imion na -ius*, „Studia Indoeuropejskie”, Wrocław, s. 275–278.
- URBAŃCZYK S., 1982, *Prometej Adam wstał..., czyli o przyswajaniu grecko-łacińskich imion na -eus, -oos w języku polskim*, „Makedonski Jazik”, R. XXXII–XXXIII, Skopje, s. 637–640.
- ZAREBA A., 1957, 1959, *Polskie imiona ludowe*, „Onomastica”, R. III, s. 129–178, 419–446; „Onomastica”, R. V, s. 373–408; przedr. w: idem, *Pisma polonistyczne i slawistyczne*, Kraków 1983, s. 390–499.

Contribution of Krakow linguists to the studies on personal names
Summary

The article describes a contribution of Krakow linguists (represented by scientists from Jagiellonian University and Polish Academy of Sciences – Onomastic Department, later Anthroponimic Department in the Institute of Polish Language PAN) to the studies on personal names. The author emphasises the achievements of professor Taszycki, the initiator of onomastic studies, and of his co-workers, students and assistants. He also emphasises importance of the work of the Onomastic Department on the *Dictionary of Old Polish Names* (ed. W. Taszycki 1965–1987) and on the *Etymological and Derivational Dictionary of Old Polish Names* (ed. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut 1995–2001). The article shows a specific character of the category of names comparing to other personal names such as nicknames, family names and pseudonyms.